

ANNA WYSZYWANIUK

Instytut Historii Rosyjskiej Akademii Nauk

ORCID: 0000-0002-6763-293X

KWESTIA AUTOKEFALII POLSKIEJ CERKWI PRAWOSŁAWNEJ W KONTEKŚCIE ZIMNEJ WOJNY¹

Bazą źródłową artykułu są dokumenty Rady ds. Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej przy Radzie Ministrów ZSRS dotyczące nadania przez Patriarchat Moskiewski autokefalii Polskiej Cerkwi Prawosławnej w 1948 r. Dzięki zachowanej obszernej korespondencji w tej sprawie między Radą i Ministerstwem Spraw Zagranicznych ZSRS udało się zrekonstruować obraz tego, co działo się za kulisami owego cerkiewnego przedsięwzięcia zmierzającego do nadania kanonicznej niezależności Cerkwi prawosławnej w Polsce. O przyszłości polskiego prawosławia decydowali wysocy rangą urzędnicy sowieccy wspólnie z władzami komunistycznymi Polski. Status Polskiej Cerkwi Prawosławnej jako samodzielnej organizacji kościelnej o silnym powiązaniu z Patriarchatem Moskiewskim został uznany za najlepszy wariant tuż przed powszechnym zjazdem przywódców cerkwi autokefalicznych w Moskwie w 1948 r. Stało się tak dlatego, że w największym stopniu odpowiadało to geopolitycznym interesom Józefa Stalina chcącego poszerzyć wpływy sowieckie wśród lokalnych cerkwi prawosławnych i w krajach Europy Wschodniej.

Działania władz sowieckich zmierzające do sowietyzacji krajów Europy Wschodniej, wśród których Polska zajmowała szczególne miejsce, podejmowano zarówno w sferze politycznej, jak i w zasadniczych obszarach życia społecznego, również w dziedzinie religii.

Sowieckie służby specjalne, stosując akcje karne i fałszerstwa podczas referendum 1946 r. oraz wyborów do sejmu w 1947 r., doprowadziły do ostatecznego umocnienia się władzy zwolenników Związku Sowieckiego – przedstawicieli Polskiej Partii Robotniczej z Bolesławem Bierutem i Władysławem Gomułąk na czele².

¹ Tekst ukazał się wcześniej w języku rosyjskim, por. A. Vyšivanúk, *Vopros ob avtokefalii Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi v kontekste holodnoj vojny*, „Gosudarstvo, religii, cerkov' v Rossii i za rubežom” 2017, nr 1.

² N.V. Petrov, *Roľ MGB SSSR v sovetizacii Pol'si. Provedenie referendum i vyborov v Sejm v 1946–1947 gg.*, http://katynfiles.com/content/petrov-sovietization-of-poland.html#_ftnref8, dostęp 12 XI 2016 r.; E.N. Evseeva, *SSSR i Holodnaá vojna (1945–1953 gg.)*, „Novyj istoričeskij vestnik” 2004, nr 10.

Władze sowieckie uważnie przyglądały się sytuacji w Kościele katolickim, ponieważ było to wyznanie o największych wpływach, oraz Cerkwi prawosławnej, do której należała wprawdzie niewielka grupa wierzących (w wyniku II wojny światowej liczba parafii prawosławnych w Polsce z 1579 spadła do 169, a liczba wiernych – z ok. 2 mln do 200 tys.)³, ale była to jedna z niewielu organizacji zrzeszających polskich obywateli, którzy lojalnie odnosili się do Związku Sowieckiego i polskiego rządu „demokracji ludowej”⁴.

Stanowisko rządu sowieckiego w sprawie statusu Cerkwi prawosławnej w Polsce uległo kardynalnej zmianie w latach 1945–1948, ewoluując od prób podporządkowania polskich diecezji prawosławnych patriarchatowi w Moskwie do ogłoszenia autokefalii. Zmiana ta znalazła wyraz w dokumentach Rady ds. Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej (RCP) dotyczących statusu Cerkwi prawosławnej w Polsce w okresie powojennym⁵.

Wysiłki bp. Tymoteusza (Szrettera)⁶ zmierzające do rozpoczęcia negocjacji z Patriarchatem Moskiewskim i sowieckim konsulem w Warszawie w sprawie zjednoczenia polskiej Cerkwi i RCP, trwające od marca do maja 1945 r., organy władzy związkowej zamierzały wykorzystać jako inicjatywę strony polskiej w kierunku podporządkowania Cerkwi prawosławnej w Polsce Patriarchatowi Moskiewskiemu. Władze sowieckie wstępnie planowały uzgodnić tę kwestię z władzami polskimi⁷. Następnie narady w tej sprawie prowadzono w MSZ ZSRS. Działania te nie przyniosły znacznych efektów. W maju 1946 r. przedstawiciel sowieckiego korpusu dyplomatycznego w Warszawie relacjonował Moskwie swój ogląd sytuacji. Naciskał na to, by aresztować za współpracę z Niemcami metropolitę Dionizego (Waledyńskiego), który wrócił do Polski pod koniec kwietnia 1945 r. i próbował odzyskać kontrolę nad metropolią warszawską. Autor notatki z mniejszą pewnością siebie przypuszczał następnie, że nowym przywódcą Cerkwi prawosławnej w Polsce może zostać wyznaczony przez patriarchę biskup z Rosji, ale będzie on musiał uzyskać polskie obywatelstwo i być wykluczony z RCP. Swoją komunikat dyplomata zakończył następującą informacją: „Polscy przyjaciele mówią, że nie nadszedł

³ Zmniejszenie liczby wiernych i parafii Cerkwi prawosławnej w Polsce w latach wojny i w okresie powojennym było spowodowane represjami ze strony polskiego ruchu narodowego, konfiskatą mienia na rzecz Kościoła katolickiego, naturalnym spadkiem liczby ludności w warunkach wojennych, a w największym stopniu – akcją przymusowych wysiedleń ludności ukraińskiej, białoruskiej i rosyjskiej do Ukraińskiej SRS, przeprowadzoną w latach 1944–1946 na podstawie umowy z 9 IX 1944 r. między Polską i ZSRS: „Układ pomiędzy Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego a Rządem Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Rad dotyczący ewakuacji obywateli polskich z terytorium U.S.S.R. i ludności ukraińskiej z terytorium Polski” (A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w Polsce*, Białystok 2006, s. 662–664).

⁴ Gosudarstvennyj Arhiv Rossijskoj Federacii (dalej: GARF), F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 131–142, Piś'mo A.M. Aleksandrova G.G. Karpovu s predłożeniem służebnoy zapiski ministra ũsticii Polŕi G. Sventkovskogo o položenii pravoslavnoj cerkvi v strane, ot 31.03.1947 g.; T.V. Volokitina, G.P. Muraŕko, A.F. Noskova, *Vlast' i cerkov' v Vostočnoj Evrope. 1944–1953 gg. Dokumenty rossijskich arhivov: v 2 t., t. 1: Vlast' i cerkov' v Vostočnoj Evrope. 1944–1948 gg.*, 2009, s. 887.

⁵ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 50–51, Materiały o polskiej avtokefal'noj cerkvi (Materiały na temat Polskiej Cerkwi Autokefalicznej).

⁶ Biskup Tymoteusz (Szretter) – jedyny biskup Polskiej Cerkwi Prawosławnej, który pozostał w Polsce po jej wyzwoleniu z okupacji niemieckiej. Władze polskie powierzyły mu administrowanie Cerkwią prawosławną.

⁷ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 50–51, Materiały o polskiej avtokefal'noj cerkvi; *ibidem*, L. 52–53, Spravka o sostoánii Polŕskoj pravoslavnoj „avtokefal'noj” cerkvi; *ibidem*, L. 57–58, Spravka o hodatajstve ep. Timofeã o vossoedinenii s Moskovskoj patriarhiej ot 7.05.45 g.

jeszcze czas sprzyjający dyskusji na temat zjednoczenia polskiej Cerkwi z Patriarchatem Moskiewskim⁸. Jeden z listów Giorgija Karpowa⁹ świadczy o tym, że sowieckie kierownictwo nie od razu zrozumiało przyczynę, dla której rząd polski zwlekał z działaniami w sprawie zjednoczenia Cerkwi prawosławnej w Polsce z Patriarchatem Moskiewskim. W Radzie ds. RCP planowano odłożyć te działania do czasu zakończenia wyborów parlamentarnych w Polsce¹⁰.

Dalsze kontakty władz sowieckich z „polskimi przyjaciółmi” w sprawie zjednoczenia cerkwi pokazały, że po przeprowadzonym latem 1946 r. referendum władze polskie usztywniły swoją pozycję w obronie autokefalicznego statusu polskiej Cerkwi (nadanego w 1924 r. tomosem patriarchy Konstantynopola¹¹, ale nieuznanego przez Patriarchat Moskiewski), przy czym już bez ukrywania rzeczywistej motywacji tej postawy. Podczas spotkania w Radzie ds. RCP szef delegacji Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej Henryk Świątkowski oświadczył: „[...] ponieważ rząd radziecki wciąż akcentuje [teżę] o tym, że państwo polskie jest niezależne i samodzielne, a kategoryczne żądania dotyczące zniesienia autokefalii mogłyby świadczyć o pewnych władczych pretensjach i naruszałyby tę podstawową zasadę, która legła u podstaw budowy naszej Rzeczypospolitej Polskiej... gdyby liczba wyznawców prawosławia spadła, powiedzmy, do 50 lub nawet 5 tysięcy, to nawet w tych warunkach będziemy bronić statusu autokefalii tak samo, jak pozostałe państwa narodowe¹². Rozmowa ze Świątkowskim odegrała decydującą rolę w zmianie poglądów władz sowieckich: kwestia zjednoczenia Cerkwi prawosławnej w Polsce z Patriarchatem Moskiewskim została porzucona. Później sprawa statusu polskiej Cerkwi była rozpatrywana już jedynie w kontekście ustanowienia autokefalii przez moskiewskiego patriarchę. Nawet propozycje, które padły potem ze strony polskiej, zawierające różne warianty zjednoczenia metropolii warszawskiej z Patriarchatem Moskiewskim, wywoływały w Radzie ds. RCP zdumienie, ponieważ uważano tam tę kwestię za rozstrzygniętą¹³.

Przyczyny tego „ugięcia się” władz sowieckich wobec polskich kolegów z prokomunistycznego Rządu Tymczasowego RP można dopatrywać się przede wszystkim w napiętej sytuacji międzynarodowej. Po przeprowadzonych na szeroką skalę w latach 1944–1945 przez sowieckie służby specjalne akcjach zwalczania zwolenników emigracyjnego rządu „londyńskiego” pod adresem ZSRS posypały się głośne oskarżenia o łamanie porozumień jałtańskich i narzucanie przez Stalina reżimów totalitarnych

⁸ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 88–90, Správka tov. Lebedeva iz Varšavy o Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi s 1944 g., ot 27.05.46 g.

⁹ G.G. Karpov (1898–1967) – generał-major NKGB, w latach 1943–1960 przewodniczący Rady ds. RCP przy Radzie Komisarzy Ludowych ZSRS (przyp. red.).

¹⁰ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 129, L. 286, Otvetnoe pi's'mo predsedatel'a Soveta po delam RPC pri SM G. Karpova zaveduščemu IV Evropejskim otdelom MID SSSR A.P. Pavlovu o položenii pravoslavnoj cerkvi v Polše i otnošenii k mitropolitu Dionisiu, ot 7.06.1946 g.

¹¹ A. Svitich, *Pravoslavnaâ Cerkov' na Ukraine i v Polše v XX stoletii (1917–1950): Sb.*, Moskva 1997, s. 122–123.

¹² T.V. Volokitina, G.P. Muraško, A.F. Noskova, *Vlast' i cerkov' v Vostočnoj Evrope...*, t. 1, s. 887.

¹³ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 161–164, Pi's'mo G.G. Karpova A.M. Aleksandrovu (zaveduščij četvertym Evropejskim otdelom MIDA SSSR) po povodu predloženiij V. Vol'skogo o reorganizacii rukovodstva pravoslavnoj cerkvi v Polše, 21.05.1947 g.

w Europie Wschodniej. Kierownictwo ZSRS zdawało sobie sprawę, że w warunkach konfrontacji z ekonomicznie i militarnie silnym Zachodem należy działać ostrożnie. Przywódca ZSRS musiał zrewidować taktykę stosowaną w Polsce i innych krajach Europy Wschodniej. Na przykład zamiast bezpośredniego oddziaływania Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego ZSRS i jawnych akcji dławienia oporu w tym regionie zaczęto stawiać na dyskretniejsze metody pracy aparatu bezpieczeństwa. W Polsce wzmocniono lokalną bezpiekę, podporządkowując ją PPR, a organy sowieckie pełniły jedynie „funkcje doradcze”. Stalinowska taktyka sowietyzacji Europy Wschodniej stała się ostrożniejsza. W krajach „demokracji ludowej” miano tworzyć szerokie koalicje partii „demokratycznych”, w których elementy niekomunistyczne miały ulec stopniowemu rozmyciu. Dopiero wówczas można było przystąpić do jednoczenia zbliżonych światopoglądowo partii na bazie komunizmu¹⁴. Jest jasne, że podobną metodę zastosowano w Polsce również w obszarze wyznaniowym. Zgadzając się z koncepcją autokefalii struktur Kościoła prawosławnego w Polsce, Rada ds. RCP i sowieckie MSZ zaprezentowały jednoznacznie negatywne stanowisko wobec wystosowanej przez polskie władze propozycji, by na zwierzchnika polskiej Cerkwi wyznaczyć arcybiskupa z innej cerkwi lokalnej (serbskiej lub bułgarskiej)¹⁵.

Jeżeli chodzi o zainteresowanie władz polskich sprawą statusu Cerkwi prawosławnej i jej usytuowania w ramach państwa, nie istniała w tym zakresie żadna wspólna linia działania. Ta sytuacja stanowiła odzwierciedlenie złożoności relacji wewnątrz rządu polskiego i ich odmienności od specyfiki sowieckiego systemu władzy. Znane nam są trzy osoby, które brały udział w podejmowaniu decyzji w sprawie statusu Cerkwi prawosławnej w Polsce: minister sprawiedliwości Świątkowski, wiceminister administracji publicznej Władysław Wolski i szef Departamentu Wyznaniowego Ministerstwa Administracji Publicznej Demczuk. Prezentowali oni różne stanowiska w tej kwestii. Świątkowski obstawał przy autokefalicznym statusie Cerkwi prawosławnej w Polsce, ale zgadzał się na to, by na jej czele stanął arcybiskup z RCP. Wolski chciał do zarządzenia polską Cerkwią zaprosić arcybiskupa z Jugosławii, ale nie miał przy tym nic przeciwko zjednoczeniu z Patriarchatem Moskiewskim. Uważał, że należy przeprowadzić je bez rozgłosu.

Stanowiska, które komunikowano funkcjonariuszom sowieckim w różnych momentach, przypominały nieco grę: za każdym razem polscy politycy oświadczaali, że „nie należy działać tak, by Polacy mogli pomyśleć, że Moskwa siłą przyciąga do siebie Polską Cerkiew Prawosławną, ponieważ polska reakcja podniesie larum i zwiąże tę kwestię z rzekomą zależnością państwa od ZSRR”¹⁶. Demczuk był przedstawicielem polskiej legalnej opozycji i w odróżnieniu od swoich kolegów wspierał metropolitę

¹⁴ N.V. Petrov, *Rol' MGB SSSR v sovietizacii Polši...*

¹⁵ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 161–164, Piśmo G.G. Karpova A.M. Aleksandrovu (zaveduűšij četvertym Evropejskim otdelom MIDA SSSR) po povodu predloženíj V.Voľskogo o reorganizacii rukovodstva pravoslavnoj cerkvi v Polše, 21.05.1947 g.

¹⁶ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 158–160, Piśmo A.M. Aleksandrova (zaveduűšij četvertym Evropejskim otdelom MIDA SSSR) G.G. Karpovu o predloženíah zam.ministra obűstvennoj administracii Polši V.Voľskogo po izmeneníu sostava pravoslavnoj cerkvi v Polše, 20.05.1947 g.

Dionizego¹⁷ w jego staraniach o potwierdzenie statusu głowy Cerkwi prawosławnej w Polsce¹⁸. Ta sytuacja pokazywała, że komuniści nie mieli w Polsce absolutnej kontroli, a opozycja odgrywała istotną rolę. Warto zaznaczyć, że w referendum 1946 r. i wyborach 1947 r. polskie partie lewicowe mogły utrzymać władzę jedynie dzięki kolosalnym fałszerstwom¹⁹. Dlatego polscy komuniści nawet w kwestii Cerkwi musieli liczyć się z nastrojami większości. Jak widzimy, delikatną naturę tego problemu rozumiano również w Moskwie.

Sprawiedliwie będzie podkreślić, że polscy politycy kierowali się nie tylko koniunkturą polityczną. Nie mniej istotne było dla nich zachowanie samodzielności w rozstrzyganiu wewnętrznych spraw Polski. Badacz historii Polskiej Cerkwi Prawosławnej Antoni Mironowicz twierdzi, że polskie władze były zainteresowane autokefalicznym statusem Cerkwi, ponieważ pozwalałby im on na samodzielne stanowienie zasad regulujących stosunki z prawosławnymi na terenie kraju²⁰. Widać to, jeśli spojrzeć na lokalną sytuację panującą w latach 1944–1945 w województwie białostockim. Wśród duchowieństwa rozgorzał konflikt. Z jednej strony występowali zwolennicy zjednoczenia z RCP, których do wspólnoty z Patriarchatem Moskiewskim przyjął podczas wizyty w Białymstoku w marcu 1944 r. arcybiskup miński Bazyli, z drugiej – bp Tymoteusz (Szretter), któremu rząd lubelski powierzył administrację tego obszaru. W konflikcie władze polskie twardo wspierały tego ostatniego i jego prawo do kierowania życiem cerkiewnym Białostoczczyzny. Za niedopuszczalne uważały też ingerowanie Patriarchatu Moskiewskiego w sprawy Cerkwi na terytorium Polski²¹. Co ciekawe, Polacy przykładali taką wagę jedynie do kwestii jurysdykcji. Na wszelkie pozostałe apele i prośby prawosławnych (o zwrot odebranych przez katolików świątyń prawosławnych, o otwarcie Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Warszawskim, dopuszczenie prawosławnych kapelanów do posługi w armii itd.) władze polskie pozostawały głuche: kiedy przedstawiciele władz sowieckich interesowali się tymi kwestiami, strona polska odpowiadała w sposób zdawkowy²².

W 1947 r. i w pierwszej połowie 1948 r. między władzami ZSRS i Polski trwały rozmowy na temat sposobu ogłoszenia autokefalii Polskiej Cerkwi Prawosławnej przez Patriarchat Moskiewski.

Pierwszy problem dotyczył metropolity Dionizego (Waledyńskiego), który zdecydowanie żądał uznania przez Moskwę polskiej autokefalii w kształcie z 1924 r. i przywrócenia mu uprawnień do kierowania polskimi diecezjami. Rozpatrywano możliwość jego

¹⁷ Po powrocie metropolity Dionizego (Waledyńskiego) z emigracji do Warszawy komuniści polscy i władze sowieckie szukały możliwości jego usunięcia z areny politycznej i społecznej powojennej Polski. Było to spowodowane jego antykomunistyczną postawą, gdy kierował Cerkwią prawosławną w Polsce w okresie międzywojennym, oraz współpracą z Niemcami w czasie okupacji. Poza tym władze polskie i sowieckie negatywnie oceniały poparcie zachodnich liderów, którym cieszył się metropolita.

¹⁸ T.V. Volokitina, G.P. Muraško, A.F. Noskova, *Vlast' i cerkov' v Vostočnoj Evrope...*, t. 1, s. 887.

¹⁹ N.V. Petrov, *Rol' MGB SSSR v sovetizacji Polši...*

²⁰ A. Mironowicz, *Kościół prawosławny...*, s. 678.

²¹ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 17, L. 77, Dokładnaà zapiska upolnomocnennogo po BSSR v sovet po delam RPC o položenii PC v Polše, 18.03.46 g.

²² *Ibidem*, D. 577, L. 34, Soobšenie ob otnošenii vice ministra Polši V. Vol'skogo k voprosu o pritesnenii Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi, 12.05.1949 g.

aresztowania lub przeniesienia na emeryturę. Ciekawe, że strona polska zajęła w tej kwestii stanowisko ostrzejsze niż strona sowiecka. W Radzie ds. RCP uważano, że aresztowanie metropolity Dionizego wywoła szeroki negatywny oddźwięk²³. Na początku 1948 r. po nieudanych próbach skłonienia warszawskiego metropolity do przejścia na emeryturę, podejmowanych przez rząd polski, nałożono na niego areszt domowy. Nie bacząc na tę decyzję, Rada ds. RCP nadal próbowała przekonać stronę polską, że gdyby w tych warunkach metropolita Dionizy zmienił zdanie, to można by go pozostawić na stanowisku głowy Cerkwi w Polsce²⁴. Oczywistym wyjaśnieniem tej różnicy w stosunku do Dionizego jest skrajnie negatywna ocena polskich władz komunistycznych jego powiązania z polskim rządem emigracyjnym, podczas gdy kierownictwo sowieckie bardziej obawiało się rozgłosu związanego z aresztowaniem metropolity w warunkach eskalującej wojny propagandowej z Zachodem. Brak porozumienia w tej kwestii trwał między zaprzyjaźnionymi rządami również w późniejszym okresie²⁵. Kolejny problem dotyczył okoliczności i mechanizmu, który miał zostać wykorzystany w celu regulacji stosunków między Patriarchatem Moskiewskim i Cerkwią prawosławną w Polsce. Tę ostatnią powinno było reprezentować Tymczasowe Kolegium Rządzące Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego z abp. Tymoteuszem (Szretterem) na czele. Organ ten został powołany decyzją rządu polskiego po aresztowaniu metropolity Dionizego²⁶. Za obowiązującą uznano procedurę ogłoszenia autokefalii Polskiej Cerkwi Prawosławnej, zaproponowaną przez Radę ds. RCP. Była ona realizacją postulatów patriarchy Aleksego²⁷, które sprowadzały się do następujących warunków: synod nie może w obecnej sytuacji podjąć decyzji o zdjęciu sankcji nałożonych na Polską Cerkiew Prawosławną, uznając tym samym autokefalię Cerkwi w Polsce; synod może to zrobić dopiero po przyjęciu delegacji Cerkwi prawosławnej w Polsce i wysłuchaniu jej prośby w tej sprawie; w czasie tej wizyty zostaną uregulowane wszystkie kwestie związane ze statusem prawnym polskiej Cerkwi. Funkcjonariusze sowieccy poparli postulat patriarchy, który starał się zachować przynajmniej pozory kanonicznej poprawności planowanej operacji, choć kilka miesięcy wcześniej zaakceptował taktykę władz w kwestii statusu Cerkwi prawosławnej w Polsce jako sprawy o znaczeniu politycznym²⁸.

²³ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 129, L. 161–164, Piś'mo G.G. Karpova A.M. Aleksandrovu (zaveduśij četvertym Evropejskim otdelom MIDA SSSR) po povodu predloženíj V.Voľskogo o reorganizacii rukovodstva pravoslavnoj cerkvi v Polše, 21.05.1947 g.

²⁴ *Ibidem*, D. 421, L. 4–4 Rv, Piś'mo Zam. Predsedatelá Soveta po delam RPC pri SM SSSR Zam.Ministru inostrannyh del SSSR A.Á. Vyšinskomu po voprosu o podgotovke sovešaniá glav avtokefal'nyh pravoslavnyh cerkvej v Moskve i neobhodimosti ustanovki svázi pravoslavnoj cerkvi Polši s Moskovskoj patriarhiej, 29.03.1948 g.

²⁵ *Ibidem*, L. 65–65 Rv., Spravka st. inspektora Soveta po delam RPC Anan'eva o besede mitr. Dionisiá s pervym sekretarem posol'stva SSSR v Polše E.I. Dlužinskim po voprosuo poezdke mitropolita v Moskvu dlá vstreči s patriarhom Aleksiem, 11.12.1948 g.

²⁶ *Ibidem*, D. 621, L. 16–19, Piś'mo A.M. Aleksandrovu G.G. Karpovu o sostave delegacii svášennikov pravoslavnoj cerkvi Polši, 8.05.1948 g. (List A.M. Aleksandrovu do G.G. Karpova na temat składu delegacji kapłanów Cerkwi Prawosławnej w Polsce, 8.05.1948 r.).

²⁷ *Ibidem*, D. 129, L. 161–164, Piś'mo G.G. Karpova A.M. Aleksandrovu (zaveduśij četvertym Evropejskim otdelom MIDA SSSR) po povodu predloženíj V.Voľskogo o reorganizacii rukovodstva pravoslavnoj cerkvi v Polše, 21.05.1947 g.

²⁸ *Ibidem*, D. 17, L. 144, Piś'mo patriarha Aleksia v Sovet po delam RPC pri SM SSSR ob otnošení k voprosu avtokefalii pravoslavnoj cerkvi v Polše, 21.03.1947 g.

Ostatnia decyzja poprzedzająca ogłoszenie autokefalii dotyczyła wyboru pretekstu, który to umożliwi. Podobnie jak w ostatnim przypadku ta kwestia w oczywisty sposób niezbyt interesowała władze polskie i dlatego uzgadniano to między organami strony sowieckiej. W połowie kwietnia 1948 r. zastępca ministra spraw zagranicznych Walerian A. Zorin raportował o propozycji chargé d'affaires ZSRS w Warszawie Władimira Jakowlewa. Jej istota sprowadzała się do następujących punktów: 1) podczas wizyty delegacji Cerkwi prawosławnej w Polsce u patriarchy należy jedynie obiecać ogłoszenie autokefalii; 2) autokefalia powinna być nadana dopiero wówczas, gdy polskie duchowieństwo, wśród którego jest wielu nominatów Dionizego, wybierze „wyznających poglądy demokratyczne i przyjaźnie nastawionych wobec Związku Radzieckiego metropolitę i jego współpracowników”²⁹; 3) autokefalię najlepiej ogłosić podczas zaplanowanego na lato w Moskwie powszechnego zjazdu głów lokalnych cerkwi prawosławnych, w którym uczestniczył będzie nowy przywódca Cerkwi w Polsce. Zdaniem Władimira Jakowlewa rozwiązanie kwestii autokefalii polskiej Cerkwi w taki sposób „będzie istotnym gestem przyjaźni ze strony rosyjskiej Cerkwi i znaczącym osiągnięciem politycznym wyznawców prawosławia w nowej, demokratycznej Polsce”³⁰. W listownej odpowiedzi na ten komunikat Karpow zaproponował inny scenariusz dotyczący nie tylko problemów polskich, lecz także geopolitycznych planów Stalina. Jednym z narzędzi realizacji tych planów miało być także poszerzenie wpływu na Cerkiew prawosławną na świecie. Przewodniczący Rady ds. RCP przy Radzie Ministrów ZSRS uważał, że w celu szybszego rozwiązania kwestii polskiej autokefalii należy usunąć przeszkodę w postaci metropolity Dionizego. Było to potrzebne, by „zapewnić udział Polskiej Cerkwi Prawosławnej w nadchodzącym zgromadzeniu głów cerkwi autokefalicznych w lipcu 1948 r. jako równoprawnego uczestnika, co wzmocni pozycję Patriarchatu Moskiewskiego” podczas głosowania³¹. Jak wiadomo, to właśnie ten wariant zrealizowano. Autokefalię ogłoszono podczas pierwszej wizyty delegacji Polskiej Cerkwi Prawosławnej w Moskwie, która odbyła się mniej niż trzy tygodnie przed powszechnym zjazdem głów lokalnych cerkwi prawosławnych w 1948 r. Dwudziestego drugiego czerwca po przyjęciu od delegatów Polskiej Cerkwi Prawosławnej wyrzeczenia się autokefalii otrzymanej w 1924 r., którą uznano za bezprawną i niekanoniczną, oraz po wysłuchaniu deklaracji zerwania przez polskie duchowieństwo prawosławne wspólnoty modlitewnej z metropolitą Dionizym jako człowiekiem błędzącym. Synod RCP odnowił wspólnotę liturgiczną z Cerkwią w Polsce i jednocześnie pobjęłostawił w imieniu „Cerkwi – Matki” całkowitą autokefalię, którą od tej chwili uważano za kanoniczną³². Podczas zgromadzenia głów cerkwi autokefa-

²⁹ *Ibidem*, D. 421, L. 5–7, Piś'mo Zam. Ministra inostrannyh del SSSR V.A. Zorina Zam. Predsedatelâ Soveta po delam RPC pri SM SSSR G.G. Karpovu s pros'boj o sodejstvii v organizacii poezdki delegacii Poł'skoj pravoslavnoj cerkvi v Moskvu, 14.04.1948 g.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, L. 8–8 Rv., Piś'mo Zam. Predsedatelâ Soveta po delam RPC pri SM SSSR G.G. Karpova Zam. Ministra inostrannyh del SSSR V.A. Zorinu s pros'boj o sodejstvii v organizacii poezdki delegacii Poł'skoj pravoslavnoj cerkvi v Moskvu, 16.04.1948 g.

³² *Ibidem*, L. 34–35, Akt ot 22 iúnâ 1948 g. o vossoedinenii Poł'skoj Pravoslavnoj Cerkvi s Russkoj Pravoslavnoj Cerkov'û i o darovanii ej avtokefalii.

licznych w Moskwie 8 lipca Polską Cerkiew Prawosławną reprezentowała delegacja, na której czele stał abp Tymoteusz (Szretter). Delegacja, dokładnie tak jak planowano, w pewnym stopniu wpłynęła na wzmocnienie pozycji Patriarchatu Moskiewskiego. Nie miało to jednak decydującego znaczenia, ponieważ wobec nieobecności przedstawicieli najważniejszych cerkwi lokalnych nie zapadły żadne decyzje w zasadniczych kwestiach, którymi interesował się rząd sowiecki.

W drugiej połowie 1948 r. władze Polski i ZSRS prowadziły rozmowy na temat obsady stanowiska głowy Polskiej Cerkwi Prawosławnej. Polskie kierownictwo nadal uważało, że obecni w Polsce arcybiskupi prawosławni: metropolita Dionizy (Waledyński), abp Tymoteusz (Szretter) i bp Michał (Kiedrow)³³ nie nadają się na to stanowisko. Przeszkodą były ich przedwojenne powiązania z polską pravicową elitą polityczną. Dlatego proponowano, by na stanowisko metropolity polskiej Cerkwi zaprosić kandydata z Bułgarskiej Cerkwi Prawosławnej. Propozycję przedstawił reprezentant MSZ ZSRS w Radzie ds. RCP przy RM ZSRS. Rada odrzuciła ten projekt, argumentując, że większość bułgarskich arcybiskupów to zwolennicy ekumenizmu, a wielu z nich utrzymuje relacje z „reakcją”³⁴. W końcu sprawa kandydata na metropolitę Polskiej Cerkwi Prawosławnej zeszła na dalszy plan. Rozstrzygnięto ją dopiero w 1951 r., gdy stanowisko metropolity powierzono arcybiskupowi lwowskiemu Makaremu (Oksijukowi). Tej kandydaturze przyglądano się już w 1950 r.³⁵ Najwidoczniej postać głowy Polskiej Cerkwi Prawosławnej straciła już w tym czasie znaczenie w oczach władz polskich i dlatego nie protestowano przeciwko wyznaczeniu metropolity pochodzącego z patriarszej jurysdykcji Moskwy. Ciekawe, że intensywność korespondencji dotyczącej Polskiej Cerkwi Prawosławnej między polskimi i sowieckimi urzędami znacząco zmalała pod koniec lat czterdziestych, później ta wymiana informacji niemal zupełnie zanikła.

Zanim jednak władze polskie przestały interesować się Polską Cerkwią Prawosławną, ich uwaga po raz kolejny skupiła się, we współpracy z sowieckimi służbami zajmującymi się polityką wyznaniową, na metropolicie Dionizym i kwestii uznania polskiej autokefalii

³³ Biskup Michał (Kiedrow) – duchowny Polskiej Cerkwi Prawosławnej. Święcenia biskupie przyjął w Moskwie 25 VI 1948 r. w czasie prawosławnej delegacji z Polski, podczas której ogłoszono autokefalię Polskiej Cerkwi Prawosławnej. Wcześniej brano go pod uwagę jako kandydata na stanowisko metropolity warszawskiego [„Żurnal Moskówskoj Patriarii” 1948, nr 7, s. 16–17; GARF, F. 6991, Op. 1, D. 421, L. 25, Spravka o sročnych izmeneniah v sostave poľskoj delegacii, 25.05.1948 g. (Informacja o pilnych zmianach w składzie polskiej delegacji, 25.05.1948 r.)].

³⁴ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 421, L. 39, Pis’mo tov. Aleksandrova iz 4-go evropejskoe otdelenie MIDA Predsedatel’u Soveta po delam RPC pri SM SSSR G.G. Karpovu o mnenii vice ministra Pol’ši V.Voľskogo odnositel’no kandidata v mitropolity, 3.07.1948 g.; *ibidem*, L. 54, Pis’mo G.G. Karpova tov. Aleksandrovu v MID v 4-e evropejskoe otdelenie ot 2.09.1948 g. Nawiasem mówiąc, temat ekumenizmu pojawiał się w dialogu między władzami sowieckimi i polskimi również jako odrębna kwestia. Za pośrednictwem MSZ do Rady ds. RCP docierały informacje, że rząd polski nie będzie mógł w najbliższym czasie zająć się likwidacją Rady Ekumenicznej w Polsce, ponieważ przygotowuje ofensywę przeciwko Kościołowi katolickiemu i zależy mu na uniknięciu wrażenia, że poszedł na wojnę z religią w ogóle. Była to najwyraźniej reakcja na skierowane przeciwko ekumenizmowi inicjatywy Rady ds. RCP. Władze sowieckie uznały tę reakcję za nietrafioną, *ibidem*, L. 62, Informaciá o gotovásensá nastuplenii poľskogo pravitel’sтва na katoličeskuú cerkov’. Soobšenie iz MID SSSR Predsedatel’u Soveta G.G. Karpovu, 18.11.1948 g.

³⁵ *ibidem*, D. 732, L. 63–74, Stenografičeskaá zapiska o prebyvanii v Varšave na vtorom Vsemirnóm kongresse storonnikov mira. Sost. mitr. Nikolaj (Áruševič), 27.11.1950 g.

przez inne cerkwie prawosławne. Te sprawy miały istotny wymiar polityczny, wywarły również wpływ na to, że wybór głowy Polskiej Cerkwi Prawosławnej trwał tak długo. Aresztowanie metropolity Dionizego wywołało reakcję Zachodu. Latem 1948 r. do Rady wpłynęła informacja na temat publikacji dotyczących tego aresztowania w biuletynie Biura Informacyjnego Światowej Rady Kościołów i w prasie amerykańskiej. Poza tym w październiku 1948 r. abp. Tymoteusza (Szrettera) odwiedził drugi sekretarz ambasady amerykańskiej. Celem wizyty było omówienie rozmaitych spraw Polskiej Cerkwi Prawosławnej, w tym sytuacji metropolity Dionizego³⁶. To, że przeciwnik polityczny przykładał tak znaczną wagę do tej sprawy, zaalarmował władze sowieckie, które postanowiły wykorzystać list z wyznaniem win, który władza Dionizy wysłał do patriarchy Aleksego jeszcze w czerwcu. Kreml żywił nadzieję, że uwolnienie metropolity z aresztu i zdjęcie z niego kar cerkiewnych doprowadzi do uspokojenia zagranicznej opinii publicznej. W celu odpowiedniego naświetlenia sytuacji planowano jednoczesną publikację listu metropolity z wyrazami skruchy³⁷. Władze polskie poparły ten pomysł, chociaż potem znów krytykowały patriarchę Aleksego i Radę ds. RCP za pobłażliwą postawę wobec Dionizego, który po odzyskaniu wolności (16 listopada 1948 r.) i decyzji patriarchatu o ponownym przyjęciu go do wspólnoty liturgicznej (9 listopada 1948 r.) wznowił zabiegi zmierzające do odzyskania zwierzchnictwa nad Polską Cerkwią Prawosławną. Po raz kolejny strony polska i sowiecka były zmuszone do dyskusji o losie niepokornego metropolity. W końcu przyjęto polski scenariusz, zgodnie z którym Tymczasowe Kolegium Rządzące Polskiego Kościoła Prawosławnego wysłało metropolitę z dala od Warszawy, utrudniając mu w ten sposób udział w życiu polskiej Cerkwi³⁸.

W trakcie dyskusji dotyczącej sprawy metropolity Dionizego pod koniec 1948 r. Karpow zwrócił uwagę kolegów z MSZ na to, że informacja o przyznaniu przez Rosyjską Cerkiew Prawosławną autokefalii Cerkwi w Polsce wciąż nie doczekała się oficjalnej publikacji³⁹. W obszarze religijnym oficjalną informację o nadaniu autokefalii patriarcha Aleksy skierował do przywódców duchowych Kościołów wschodnich dopiero w rocznicę jej nadania⁴⁰. Zapoczątkowało to wzmożoną korespondencję na ten temat między patriarchą Konstantynopola i głowami lokalnych cerkwi prawosławnych a Moskwą. Patriarcha konstantynopolitański i jego zwolennicy z oburzeniem pisali do patriarchy moskiewskiego, że autokefaliczny status Cerkwi w Polsce został ustanowiony jeszcze w 1924 r. i od tego czasu kanonicznie wybranym przywódcą duchowym tej Cerkwi

³⁶ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 421, L. 41, 55, Spravka o búlletene Büro informacii Èkumeničeskogo soveta; Spravka o posešenii arhier. Timofeá 2-m sekretarem amerikanskogo posoľstva v Varšave, 24.10.1948 g.

³⁷ *Ibidem*, L. 51, Spravka o piš'me mitropolita Dionisiá (Valedinskogo) patriarhu Moskovskomu Aleksiu, 8.10.1948 g.

³⁸ *Ibidem*, L. 60, 65–65 Rv., Piš'mo iz MIDA v Sovet po delam RPC ob osvoboždenii mitr. Dionisiá iz-pod aresta, ot 16.11.1948 g.; T.V. Volokitina, G.P. Muraško, A.F. Noskova, *Vlast' i cerkov' v Vostočnoj Evrope...*, t. 1, s. 887.

³⁹ GARF, F. 6991, Op. 1, D. 421, L. 64, Rekomendacii Soveta po delam RPC v MID SSSR, 1.12.1948 g.

⁴⁰ *Ibidem*, D. 577, L. 35–36, Piš'mo patriarha Aleksia Konstantinopol'skomu patriarhu Afinogoru o predostavlenii RPC avtokefalii Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi, 22.06.1949 g.

jest metropolita Dionizy⁴¹. Dyskusji nie przerwało wyświęcenie na metropolitę Cerkwi w Polsce Makarego (Oksijuka)⁴². Rada ds. RCP z uwagą śledziła tę debatę, która trwała jeszcze w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych. Władze polskie przestały już wówczas interesować się tą kwestią. Uwagę, jaką organy sowieckie poświęcały temu ostatniemu wątkowi, można wyjaśnić tym, że stanowisko patriarchów wschodnich nie tylko było w sprzeczności z planami Stalina, lecz także wywoływało podejrzenie, że stoją za nim kraje zachodnie. Najwyraźniej w związku z tym w numerach „Czasopisma Patriarchatu Moskiewskiego” z lat 1949 i 1950 opublikowano artykuły A. Wiedernikowa i S.W. Troickiego, w aluzyjny sposób odwołujące się do „lekcji” dotyczącej autokefalii Polskiej Cerkwi Prawosławnej, której nie opanował patriarcha konstantynopolitański⁴³. W ten sposób omawiany wątek stał się częścią obrazu sporu już nie między sojusznikami (ZSRS i Polską), a między wrogami w starciu geopolitycznym.

Zawarty w niniejszym artykule materiał, odnoszący się do historii ogłoszenia autokefalii Polskiej Cerkwi Prawosławnej w 1948 r., pokazuje głęboką polityzację tego procesu. Wszystkie istotne zmiany w życiu Cerkwi prawosławnej w powojennej Polsce (kwestia jurysdykcji, status cerkwi, wyznaczanie głowy cerkwi, oficjalne oświadczenia arcybiskupów) były zawsze inicjowane przez władze sowieckie i realizowane w porozumieniu z kierownictwem polskim. Co ważne, w okresie, którego dotyczy to stwierdzenie, nie prowadzono prawdziwego, bezpośredniego dialogu między Polską Cerkwią Prawosławną i Patriarchatem Moskiewskim. Oprócz tego, że wydarzenia związane z autokefalią Polskiej Cerkwi Prawosławnej pokazują stosunki panujące między cerkwią i państwem, ilustrują też charakter wzajemnych relacji między rządem ZSRS i kierownictwem komunistycznej Polski. Z jednej strony przedstawiciele dwóch poziomów władzy prowadzili daleko idącą współpracę i skuteczną komunikację, z drugiej nie można zignorować różnicy interesów między politykami polskimi i sowieckimi. Władze polskie, mimo że wierne ideologii komunizmu, kierowały się wewnętrznym interesem swojego kraju. Dla urzędników sowieckich ważny był czynnik międzynarodowy. To właśnie sytuacja geopolityczna zmuszała polityków sowieckich do ostrożności w działaniach na terytorium Europy Wschodniej i wykazywania się elastycznością w relacjach z polskimi towarzyszami, co w tym wypadku odbiło się na różnych spojrzeniach na sytuację Cerkwi w Polsce. To sytuacja międzynarodowa wpłynęła na uruchomienie przez władze sowieckie procesu prowadzącego do ustanowienia polskiej autokefalii w pierwszym półroczu 1948 r. Celem tych zabiegów było wzmocnienie pozycji RCP podczas zjazdu głów lokalnych cerkwi prawosławnych, co z kolei miało odegrać pewną rolę w realizacji planów Stalina zmierzających do wzmocnienia pozycji ZSRS na arenie międzynarodowej.

⁴¹ *Ibidem*, D. 732, L. 13–14, Piśmo patriarha Konstantynopolńskiego Afinogora patriarhu Moskovskomu Aleksiiu o Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi, 23.02.1950 g.

⁴² *Ibidem*, D. 856, L. 15–17, Piśmo patriarha Afinogora patriarhu Aleksiiu odnositel'no izbraniâ novogo glavy Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi, 26.09.1951 g. ; *ibidem*, D. 989, L. 18, Piśmo v Sinod Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi iz kancelarii Vselenskogo patriarha, 1.09.1951 g.

⁴³ S.V. Troickij, *Po povodu neudačnoj zašity ložnoj teorii*, „Žurnál Moskovskoj Patriarhii” 1949, nr 12, s. 49; *idem*, *Budem v meste borot'sâ s opasnost'û*, „Žurnál Moskovskoj Patriarhii” 1950, nr 2, s. 37; A. Vedernikov, *Vnutrennee delo Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi*, „Žurnál Moskovskoj Patriarhii” 1950, nr 8, s. 40–51.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Gosudarstvennyj Arhiv Rossijskoj Federacii

OPRACOWANIA

Evseeva E.N., *SSSR i Holodnaâ vojna (1945–1953 gg.)*, „Novyj istoričeskij vestnik” 2004, nr 10.
Mironowicz A., *Kościół prawosławny w Polsce*, Białystok 2006.

Petrov N.V., *Roľ MGB SSSR v sovetizacii Polši. Provedenie referendumu i vyborov v Sejm v 1946–1947 gg.*, http://katynfiles.com/content/petrov-sovietization-of-poland.html#_ftnref8, dostęp 12 XI 2016 r.

Svitič A., *Pravoslavnaâ Cerkov' na Ukraine i v Polše v XX stoletii (1917–1950): Sb.*, Moskva 1997.
Troickij S.V., *Budem v meste borot'sâ s opasnost'û*, „Žurnál Moskovskoj Patriarhii” 1950, nr 2.
Troickij S.V., *Po povodu neudačnoj zašity ložnoj teorii*, „Žurnál Moskovskoj Patriarhii” 1949, nr 12.

Vedernikov A., *Vnutrenneê delo Pol'skoj pravoslavnoj cerkvi*, „Žurnál Moskovskoj Patriarhii” 1950, nr 8.

Volokitina T.V., Muraško G.P., Noskova A.F., *Vlast' i cerkov' v Vostočnoj Evrope. 1944–1953 gg. Dokumenty rossijskich arhivov: v 2 t, t. 1: Vlast' i cerkov' v Vostočnoj Evrope. 1944–1948 gg.*, 2009, s. 887.

Kwestia autokefalii Polskiej Cerkwi Prawosławnej w kontekście zimnej wojny

Po II wojnie światowej o przyszłości polskiego prawosławia decydowali wysoko sytuowani urzędnicy sowieccy we współpracy z kierownictwem komunistycznej Polski. W latach 1945–1946 w rezultacie dyskusji prowadzonej między władzami polskimi i sowieckimi ustalono, że Patriarchat Moskiewski nada Polskiej Cerkwi Prawosławnej status autokefalii. Następnie strony porozumienia ustalały warunki i okoliczności, w których winno się to dokonać. W przededniu powszechnego zjazdu przywódców cerkwi autokefalicznych, który miał się odbyć w Moskwie w lipcu 1948 r., sowieckie kierownictwo uznało, że oddzielny głos polskiej autokefalii wzmocni pozycję Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej podczas głosowania. Na mniej niż trzy tygodnie przed planowanym zjazdem synod RCP jednym aktem odebrał od delegatów Polskiej Cerkwi Prawosławnej zrzeczenie się autokefalii przyznanej w 1924 r. przez patriarchę Konstantynopola i nadał Cerkwi w Polsce status autokefalii, który odtąd traktowano jako kanoniczny. Przez kolejne lata Patriarchat Moskiewski pod naciskiem sowieckich urzędników walczył o uznanie nowego statusu Polskiej Cerkwi Prawosławnej przez patriarchów wschodnich.

SŁOWA KLUCZOWE

Polska Cerkiew Prawosławna, autokefalia, Patriarchat Moskiewski, powszechny zjazd prawosławny 1948 r., Polska Rzeczpospolita Ludowa, Związek Sowiecki

The Problem of Autocephalia of the Polish Orthodox Church in the Context of the Cold War

After World War II, highly-placed Soviet officials in collaboration with the leadership of communist Poland made decisions regarding Poland's Orthodox Church. As a result of discussions between the Polish and Soviet authorities, it was decided in 1945–1946 that the Moscow Patriarchate would give the Polish Orthodox Church autocephalous status. Next, both sides of the agreement determined the conditions and circumstances in which this would take place. On the eve of the Pan-Orthodox Council, which was supposed to take place in Moscow in July 1948, the Soviet leadership determined that a separate voice for Polish autocephaly would bolster the position of the Russian Orthodox Church during the voting. Less than three weeks before the planned council, through one act the synod of the Russian Orthodox Church received the Polish Orthodox Church's renunciation of autocephaly, which it had been granted in 1924 by the Patriarch of Constantinople and gave the Orthodox Church in Poland autocephalous status, which had previously been treated as canonical. In subsequent years, the Patriarchate of Moscow, pressured by Soviet officials, fought for the recognition of the new status of the Polish Orthodox Church by the Eastern patriarchs.

KEYWORDS

Polish Orthodox Church, autocephaly, Patriarchate of Moscow, Pan-Orthodox Council of 1948, Polish People's Republic, Soviet Union

ANNA WASILJEWA WYSZYWANIUK – mgr historii. Studia w zakresie religioznawstwa i historii odbyła na Prawosławnym Uniwersytecie Humanistycznym św. Tichona w Moskwie (PUH). W latach 2010–2014 była zatrudniona jako młodszy pracownik naukowy Zakładu Najnowszej Historii Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej PUH. Od 2017 r. zatrudniona na stanowisku młodszego pracownika naukowego w Centrum Badań nad Historią Religii i Cerkwi w Instytucie Historii Powszechnej Rosyjskiej Akademii Nauk. Tematyka podejmowanych przez nią badań naukowych to stosunki międzywyznaniowe i relacje między państwem i kościołami na Ukrainie oraz prawosławie w Polsce w XX w.

ANNA WASILJEWA WYSZYWANIUK – holds an MA in history. She was born and went to school in Ukraine, while she studied religious studies and history at Saint Tikhon's Orthodox University of Humanities in Moscow. In 2010–2014, she was employed as junior

research staff at the Department of the Contemporary History of the Russian Orthodox Church at Saint Tikhon's Orthodox University. Since 2017, she has been employed as junior research staff at the Center for Research on the History of Religion and the Orthodox Church at the Russian Academy of Science's Institute of World History. Her research deals with interdenominational relations and Church-state relations in Ukraine as well as the Orthodox Church in Poland in the twentieth century.